

Joxepa Antoni Aranberri "Xenpelar" (1865-1943) liburuaren *making ofa*

Elixabete Perez Gaztelu

"Herri gutxiak erakuts dezake Erretereriak hainbateko bertsolari-zerrenda"
(*Erretereria'ko bertsolari zaararak*).

Antonio Zavalak 1968an esana apaintzeko egokiera dugu aurten, 45 urteren buruan: Erretereriak eskaini dio estreinako emakume bertsolari bati bere lekua, bere txokoa, bere liburua.

Liburu (< latinezko *librum*)

Nondik nora lortu duen Joxepa Antoni Aranberri Petriarena *Xenpelar*rek bertsolaritzaren basoan pago bakan bihurtzea, bere lekua eskuratzea kontatu nahi du kronika moduko honek. Bestela esan, paperezkoa ez den, usainik ez duen, baina testu eta irudiez gain, teknologia dela medio, dokumentuekiko loturak eta bertso kantatuak (testuan zehar eta eranskin batean bilduta) ere badituen liburu baten azpiko, atzeko istoriotxo edo *making ofa* da hau.

Liburua esan dugu? Bai; liburua. Lizentzi bazait, esan dezadan latinezko etimoaren esanahia (*liber-*, *libri*) "zuhaitz- edo enbor-azala" izateak zabaltzen digula parez pare aukera *liburu* hitza Joxepa Antoni Aranberri Petriarenaren pagoaz, bere txokoaz, aritzeko.

Apirilaren 16an liburuaren aurkezpena joan denak hementxe egin dezake geldi eta beste artikuluren batera jo, Erretereriako Udaletxean esanak itxuratu besterik ez baititugu egingo. Gainerako irakurleek ere, jakina, alde egiteko eskubide eta askatasun bera dute.

Barne-kronika edo *making ofa*

2010eko, lehen edizioko, Mariasun Landa sarietako modalitate bateko irabaztun gertatu zen Iñigo Legorburu "Joxepa Antoni Aranberri

Xenpelarren itzalpean argi-izpi bat” lana zela medio. **2011ko Oarson** argitaratu zuten. Hortxe dago piztu dugun sua egiteko lehen ardagai edo erregaia.

2012ko martxoaren 12ko sari-banaketarako Errenteriako Udaleko Berdintasunerako kontseiluak eskatu zidan hitz batzuk egiteko Joxepa Antoni Aranberri “Xenpelarren ilobaz”, eta nik onartu. Egun horretarako batez ere Antonio Zavalak jaso eta *Auspoa* bilduman kontatzen dituenak ardatz hartu eta datuak antolatzean sortu zitzaizkidan (eta erantzuteko gauza izan ez nintzen) galdera batzuez hornituta eskaini nizkien hitzalditxora etorri zirenei.

Datuak zirela, galderak zirela... kontseiluak berriz ere galdetu zidan ea modurik ikusten nuen emakume bertsolari honen bizitzan, lanean... sakontzeko eta lan osoagoren bat ontzeko. Mariasun Landa ere hantxe zen; kontseilukideen iritziz bereko. Ezin, bada, muzin egin eskaerari eta, berriz ere, onartu. Pozik onartu ere.

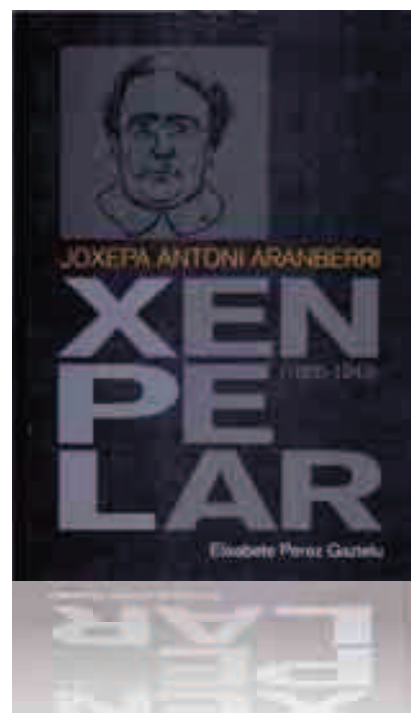
Iturriak bilatu, auzo(ek)lana egin

Nondik hasi, nondik bideratu lana? Lehenik eta behin, Joxepa Antoni Aranberri (Aranbarri?) Petriarenaren gaineko informazioa bilatu (informazio ezezaguna aurkitu ere bai: amaren aldeko amona Rita hil arte Joxepa Antoniren etxean bizi izan zen, aitarekin eta Joxepa Antoniren amaorde Justa Gorostiolarekin, aita alargundu eta bi urtetsutara –Joxepa Antonik 6 urte zituela– berriz ezkondu baitzen...), datuak osatu, kontrastatu (1865eko urtarrilaren 6an edo 7an jaio zen? Bietara idatzia ikusi dugu)... Alegia, iturrietara jo behar zen eta, ahal dela, bestek aurretik argitaratua besterik gabe ez errepikatu.

Joxepa Antoni Aranberri hil zela aurten, abenduaren 29an, 70 urte beteko direla eta (1943.12.29), pentsatzekoa da ezagutu zuen jende asko ez dela egun biziko. Batez ere iturri bibliografikoak erabili behar ziren, hortaz. Guztien gaintik, hasiera-hasieran aipatu dugun Antonio Zavalaren 1968ko *Errenteria'ko bertsolari zaarrak* liburuko “Joxepa Antoni Aranberri (Xenpelarren illoba)” atala eta ia izen bera duen (bigarren abizena ere adierazia duen) “Joxepa Antoni Aranberri Petriarena (Xenpelarren illoba)”, 1993ko *Xenpelar eta bere ingurua* liburukoa.

Ikusten denez, parentesi arteko zehaztapena emateko beharrea ikusi zuen bere burua Antonio Zavalak emakume hau izendatu eta kokatzeko.

Zavalaren lan hau ezinbestekoa da Joxepa Antoni Aranberriren bizitzaz, bertsoez eta irudiaz ezer jakin nahi izatekotan. Hortxe daude, guk dakigula, iritsi zaizkigun bertsolariaren bertso guztiak (partitura dutela batzuk), bi argazki eta *Ayaldek* argazkia oinarri hartuta lumaz egindako erretratua. **Gure 2013ko edizioaren azalerako** aukeratu duguna, hain zuzen ere.

Joxepa Antoni Aranberri bere garaian eta giroan kokatzeko bestelako artikulu eta liburuak ere erabili ditugu (*Bilduma* eta *Oarsoko* lan interesgarri bat baino gehiago aipatu behar). Guztien erreferentzia jaso dago liburuaren bi eranskinetako batean eta, aukera izan dugunean, Internet bidezko lotura ere egin dugu, irakurle-kontsultagileak ere bere begiz ikus ditzan dokumentuok.

Bestelako dokumentu eta agiri bila ere ibili gara: Errenteriako Udaleko erroldak eta elizako agiriak eskuratu ditugu, batez ere, Joxepa Antoni Aranberriren bizitzako mugarriak argitu eta finkatzeko: noiz bizi izan zen, norekin, non.

Hori guztia, hala ere, ezinezkoa gertatuko zitzaigun hamaika lagunengana laguntza gabe.

Errenteriako emakume taldea. Nabarmenduak, ezkerretara Florentina Perez; eskuinean, Joxepa Antoni Aranberri Petriarena.

Bibliografiaren egileak orain alde batera utzita, gure ama, Milagros Gaztelu aipatu nahi dut. Eskura (horren gertu!) izan dudana Joxepa Antoni Aranberri Petriarenaren lekuko bizi bakarra; iturri emankorra bizi izan den arte. Joxepa Antoni Aranberriekin ez zuen sekula hitz egin, ez zion kantuan entzun, baina kanpoko irudiaren eta ohituren berri bazekien ("antigoal" janzten zela; etxetik elizara elizatik etxera egiten zuela bidea...) eta Joxepa Antoni Aranberriekin bizi izan ziren Florentina Perez eta Jose Leon Salaberria "xixeroaren" berri ere bai.

Lekuko bizien laguntzak bistan jartzen du zenbateraino den garrantzitsua adimen, ezaupide, esku eta bihotz askoren lanerako gogoia. Lekukoak, bertso-biltzaileak, musika-jasotzaileak, irudigileak... Horien guztien lanik ezean, ez genuke gero, oraintxe, aztertze gairik izango. Horixe da oinarritzko lana; oraindik arlo batzuetan erabat agortua ez dagoena.

Baina hortik abiatuta, beste urrats bat egiteko tenorean gaude. Labur esan, bildutako datuak aztertu, interpretatu, azalpenak bilatzen saiatu. Izan ere, Zavalaren lana bere horretan

errepikatu beste lanik ez egiteko, alferrik samar arituko ginatke. Saiatu behinik behin, saiatu gara lan honetarako iturrietako datuak aztertzen, kokatzen, osatzen, galderak egiten... XIX.-XX. mende bitartean Errenterian bizi izan zen emakume (etxe eta) fabrikako langile, kaletar, neskazahar, jakinzale, erlijiozale, integrista, ausart... bertsolari hura bere leku-garaietan kokatu eta XXI. mendeko irakurleari hurbiltzen. Ahalegin horixe topatuko du irakurleak liburuan.

Alde honetatik, azpimarratzekoak iruditzen zaizkit lan osoan zehar buruan jiraka ibili ditudan galderetako batzuk eta gai oinarritzko eta zabal hainbat:

Emakume bati bere lekua emateko ahalegina da hau, esana dago, osabaren adar izatetik zuhaitz oso izatera iristerainokoa. Zenbat emakume egongo dira, ordea, horrelako aukerarik izan ez dutenak eta, seguru aski, izango ez dutenak? Zein ibilbide izan dute emakumeek plazan? Nolakoak izan dira emakumeen plazak, inoren aurrean aritzeko eta bistartzeko lekuak? Eta jostundegiak, bereziki? Balegoke ahozko transmisiorik emakumeen bitartekotzarik gabe?...

Gisa honetako lanak egiteko ezinbestekoak dira auzolana eta era guztietako iturrietara jotzea. Ohitura eta molde zahar batzuen galerak galera, teknologiari etekina atera behar diogu ondarea esku-ratu, landu, aztertu eta gizarteratzeko, eta horretan herri-erakundeek ere badute erantzukizunik.

Lan bukatua?

Bukatutzat eman al daiteke Joxepa Antoni Aranberriren gaineko lana? Ez dut inondik ere uste hala denik; beharrik. Besteak beste, edizio honetan egin ez dugun azterketak egin daitezke (esate baterako, bertsoak xehe aztertu egitura, errima, neurriak..., irudi estilistikoak, lexikoa...) eta, gainera, paperezkoa ez izateak sortzen digun hutsunea akuilu bihurtuta, Mirari ahizpak horren ederki kantatuta utzi dizkigun bertsoei gehiago eransteke modua izango dugu, apika: Antonio Zavalaren ondareko audioak digitalizatu eta katalogatuta egotean, Zavalari Joxepa Antoni Aranberriren bertsoak kantatu zizkioten Monika Galarraga, Florentina Perez, Jose Goñiren ahotsak topatuko bagenu... Errenteriako Udalaren webean lukete egonleku aukerakoa; aurkezten ari garen pago zahar samar honen **gerizpean**.

(<http://www.errenteria.net/eu/html/58/4015.shtml>)

Oarso etxeko egin zenigutenoi

Joxepa Antoniren lan hau egiten nenbilenean (ere) ezin ama bakean utzi. Milagrosen tamainako berri-emailerik! Aita begira, isilik. Behin, ordea, hitza hartu du Angelek eta galdetu dit: "Eta zu, zer, Errenteriako kronista, ala?". Kronista... ez dut uste, aita, baina zure eta amaren eredu, bultzada eta maitasuna gabe ez genuke ez Errenteria eta ez gelako apaletan (noiztik gero?) beti eskura jarri diguzuen *Oarso* hain Santa Klarako, hain etxeko, hain gure izango.

Hauxe duzue aurtengo errebista; hemen, gure artean, lehen aldiz biok elkarrekin eskuztatu ezingo duzuen. Hor-han ikusten zaituztet elkarren ondo-ondoan eserita, urtero bezala, gero eta potoloago egiten ari zaigun *Oarso* esku artean hartu eta orrialde honetan eta bestean izen eta irudiei begira, arrasto bila, guri azaltzeko. Pozik (lotsatu samar?) ere bai, "Aurten zeren gainean idatzi duzu?" galdezka. "Joxepa Antoniren gainean... Zuek, barrenean".

Musu handia biontzat, bakarra, elkarren artean banatzeko. Beti bezala.

Milagros Gaztelu eta Angel Perez. 2009.